

Golgota.

Ljudje so se nasičeni razšili,
ko zbičali so Ga, speovali
in krvavečega k razbojnikom
na les pripeli grčav ...
Pod križe stražniki so seli
in pa trkljali kocke.

In noč je pala na zemljo,
oj, divja, težka, strahovita,
iz srca moč izganjajoč.
Zapokale so v gori skale,
podirali domovi se,
grobovi se odpirali
in palme trepetale vitke.
Tam daleč, daleč na zatonu,
akor megle goste in temo
prodrlo je slabotno solnce,
rudeče kakor kri.
In vstajali so mrtveci
pa v haljah belih rajali —
Bog človek je umiral ...

Zdaj v cedri stari zaščiti,
zašuje se zamolkel padec.
Glej, hrka in se plazi težko
upehan človek v Gologoto,
na kraj, kjer mukepolno mrje
Odrešenik na križu.

Oj, ostro to je kamnje;
globoko v nogo se sadi
in kri izvablja nase.
A romar nočni nič ne čuti,
naprej hiti, brez sape akoro,
v obupnosti trepetajoč,
do Izveličarja.
In vije roke mrazu, moli:
— Odpusti mi, odpusti,
moj dobri Bog, ki si nedolžen
na križ pribiti!
Huhu, odpusti mi, odpusti!
Glej, po kolenih plazim se
do Tebe v uri smrtni,
da Te še prosim odpuščanja ...
Huhu, saj mrtve bil sem že
a brez miru, oj, brez miru
je duša moja plavala
in blodila na okrog v temi.
Zdaj plazim se do Tebe,
steptan — potrt — akasan.
Glej, črv sem v prahu ...
Huhu, odpusti mi, moj Bog
in reši me, odreši muk,
saj si Odrešenik ...
In še stoji pred križi tremi.
Tam v aredi On visi ...
Kri vroča kaplje mu iz ran
na trdo semijo snovo.

Te kaplje vidijo se v temi
in v rahlem solnčnem svitu rujnem,
ko da zlato bi padalo
izgubljaajoč se v pesku.
To vidi grešnik ...
Napno se žile mu na čelu,
v pesti se sklenejo mu prsti
in mraz mu strese ude trudne;
oči se lakre mu izbulijo.
Zdaj stisne med rameni glavo
pa sikne pol, pol zahrešči:
— Zlato, zlato!
In splazi se do križa,
ko tiger v resju steg bengalskih,
ki v noči gre na krvoločan rop.
Desnico pomoli tresočo
tja, kamor kaplje kri Njegova.
In vroča kane kaplja
na roko tatu — Kristove krvi ...
In moč zavpije, zarjove,
da strese vzduh se mirni,
pa skoči, kakor obstreljena zver
in proč beži vpiljoč v temo.
Prokletstva poln na vekov veka
in drugič še življenje ait
čres rob v prepad temen
indajnik Juda strmoglav.

Vojanov.

Jurij Perovšek

dr. znanosti, znanstveni svetnik, emeritus,
Andraž nad Polzelo 398, SI – 3313 Polzela
e-naslov: jurij.perovsek@gmail.com

VELIKONOČNA MISEL LIBERALNE STRANI OD RAZCEPA V SLOVENSKI POLITIKI 1890 DO KONCA AVSTRIJSKE DOBE 1918

1 UVOD

Katoliška cerkev se je kot skupnost različnih struktur v svojem delovanju srečala z vrsto izstopajočih pojavov, med katere se je zapisal tudi kulturni boj. Idejnopolitično soočenje političnega katolicizma in liberalizma, ki jo je na Slovenskem spremljalo od začetka devetdesetih letih 19. stoletja, je porodilo celo pojem »vseobsegajočega elementa nove slovenske zgodovine«.¹ Slovenski kulturni boj je imel različne oblike in načine, primerljive tudi drugim sredinam, značilno ostrino pa je izražal v očitkih katoliške strani liberalni, da je sovražnica vere, oziroma ji je odrekala krščanski verski čut. Kot je opozoril Zvonko Bergant, to ni ustrezalo dejstvom, kajti tudi liberalni Slovenci so bili, kljub napadom na Katoliško cerkev, duhovščino in katoliško vero, z dogmatično-zakramentalnega vidika v zasebnem življenju lojalni katoličani v zasebnem življenju. Udeleževali so se bogoslužja in verskih obredov, prejeli zakramente idr. in pri tem ni šlo le za neko (tradicionalistično) pozunanjenje, ampak za izraz njihovega resničnega notranjega verskega prepričanja. V slovenskem primeru zato liberalcev, širše gledano svobodomislecev, razen redkih posameznikov, ne moremo enačiti z ateisti, kar sta jim rada pripisovala katoliški tisk in katoliška politika sploh. Slovenski liberalci oziroma njihovi temeljni predstavniki so bili katoličani. To pomeni, da je treba preseči tradicionalno gledanje, da je katolištvo v političnem življenju dobilo svoj javni odraz le v katoliški politiki. Nasprotno, katoličani so

¹ Janko Pleterški, *Knjiga opomb k peti knjigi Ivana Prijatelja Slovenska politika 1879–1895*, kot Kermavnerjeva lastna monografija, v: *Življenje in delo dr. Dušana Kermavnerja (1903–1975): med politiko in zgodovino* (ur. Aleksander Žižek in Jurij Perovšek), Ljubljana 2005, str. 152.

bili tudi pristaši liberalne politike, različno pa je bilo njihovo razumevanje določenih razsežnosti krščanstva, točneje katolištva, kot religije.²

Liberalci so vsakomur priznavali pravico do izpovedovanja ali neizpovedovanja vere, toda to bi moralo ostati na zasebni ravni in ne bi smelo imeti nikakršnega vpliva na njegovo družbeno in politično ravnanje. Glede vloge katoliške vere in Cerkve v posameznikovem javnem oziroma družbenem življenju so odklanjali politično razsežnost njegovega verskega prepričanja. Pri tem klerikom niso odrekli pristojnosti v versko-dogmatičnem pogledu in so se ji bili tudi sami pripravljeni podvreči. Nasprotovali pa so temu, da bi imeli odločilno besedo na drugih področjih javnega življenja. Stran političnega katolicizma oziroma katoliških narodnjakov pa je zagovarjala papeževu in škofovsko avtoriteto in avtoriteto ostalih klerikov tudi v družbenopolitičnem življenju. Izhajala je iz prepričanja, da vera ne more biti le stvar posameznikovega intimnega življenja, ampak morajo iz tega nujno slediti tudi ustrezne posledice za njegovo politično odločanje in delovanje, ki črpajo pri istem viru, to je njegovi veri. Dilema o politični (ne)razsežnosti katolištva oziroma vere je odmevala v slovenskem prostoru, zlasti na Kranjskem, tako v avstrijski dobi kot tudi pozneje. A katoliški in liberalni nosilci političnega življenja v avstrijski dobi so bili vsi zavedni Slovenci in hkrati tudi katoličani.³ Liberalci se »torej niso imeli za nasprotnike Cerkve in krščanstva, ampak klerikalizma. Cerkev in krščanstvo so napadali le takrat, kadar sta se jim zdela zastopnika in nosilca klerikalističnih teženj ter kadar in kolikor sta bila po njihovem mnenju nespravljiva z moderno družbo«.⁴

V našem prispevku bomo prikazali, kako so svoje versko čustvo in narodno ter idejnopolitično stališče ob največjem krščanskem prazniku – veliki noči – izražali na liberalni strani v času po političnem razhodu v slovenskem narodnem gibanju leta 1890 do konca avstrijske dobe leta 1918.⁵

2 IZPOVEDOVANJE VERSKEGA ČUSTVA OB VELIKI NOČI

Na liberalni strani so se posebej zadržali ob vsakoletnem praznovanju velike noči. Tako kot na katoliški so njeno obeležjenje večkrat povezali tudi s

² Zvonko Bergant, *Kranjska med dvema Ivanoma: idejno-politično soočenje slovenskega političnega katolicizma in liberalizma na prehodu iz 19. v 20. stoletje*, Ljubljana 2004, str. 18, 103.

³ Prav tam, str. 19–20, 99.

⁴ Zvonko Bergant, *Slovenski klasični liberalizem: idejno-politični značaj slovenskega liberalizma v letih 1891–1921*, Ljubljana 2000, str. 86.

⁵ O razhodu na katoliško in liberalno politično stran leta 1890 glej Jurij Perovšek, *Liberalni pogled na ideološko in politično razhajanje s katoliško stranjo od ustanovitve Katoliškega političnega društva leta 1890 do ustanovitve Slovenskega društva leta 1891 v Ljubljani*, v: *Prispevki za novejšo zgodovino* 63 (2023), št. 3, str. 93–116.

pozdravom nastopa pomladi.⁶ Slavili so »balzamski vzduh težko pričakovane vigradi«,⁷ ob tem pa je prišlo tudi do izkrivljanja izvirnega pomena velike noči. Že leta 1891 je osrednje liberalno glasilo, ljubljanski *Slovenski narod*, spomnilo na predkrščansko praznovanje pomladi, zmago »Vesne nad kruto babo, nad mrzlo zimo«. Ko so se stari običaji umaknili in izginili, se je začela oznanjati in razširjati nova vera, vera ljubezni. »Zato je tudi cerkev jako dobro pogodila, ko je namesto nekdanjega paganskega praznika ustanovila Veliko noč, izvestno najlepši praznik, kar jih imamo.«⁸ Drugače je bil pogled liberalne strani na veliko noč usklajen z uradnim naukom Katoliške cerkve. Velika noč je zanjo pomenila »vstajenje največjega in najplemenitejšega bitja, ki je hodilo kdaj po tej zemlji«.⁹ Liberalci so poudarili, da tudi nanje deluje velika poezija velike noči in se ne, kakor trdijo (katoliški) nasprotniki, borijo zoper vero, ampak vsako leto z enako iskrenostjo pozdravljajo slavje vstajenja, krščanstvu najsvetejši, vesoljnemu človeštvu najznamenitejši dan! »V prah se klanjamo pred zmagoslavnim božanstvom, h kateremu se dviga najponižnejša hvaležnost iz naših src, naš um pa se naslaja v svetem trepetu, spoznavajoč v vstajenju Krista Jezusa¹⁰ veličasten simbol«, je leta 1901 zapisal *Slovenski narod*.¹¹ Nikdar bolje ne čutimo, da smo dobri kristjani, kakor v teh veličastnih dneh.¹² Kristus¹³ je pomladil človeštvo, ko je z vplivom svoje osebnosti spremenil vse pojme o njegovi moralni podlagi in ves moralni svet, zaradi česar je razmerje posameznika k njemu samemu, k drugim in k naravi povsem drugačno ter je položil nove temelje vsemu delovanju, željam in idealom.¹⁴

⁶ *Slovenski narod*, št. 78, 5. 4. 1890, str. 2; št. 87, 16. 4. 1892, str. 1; št. 85, 13. 4. 1895, str. 1; št. 87, 17. 4. 1897, str. 1; št. 80, 9. 4. 1898, str. 1; št. 75, 1. 4. 1899, str. 1; št. 86, 14. 4. 1900, str. 1; št. 79, 6. 4. 1901, str. 1; št. 82, 11. 4. 1903, str. 1; št. 75, 2. 4. 1904, str. 1; št. 93, 22. 4. 1905, str. 1; št. 86, 14. 4. 1906, str. 2; št. 81, 10. 4. 1909, str. 2; št. 87, 15. 4. 1911, str. 2; št. 79, 6. 4. 1912, str. 1; *Rodoljub*, št. 8, 16. 4. 1892, str. 71–72; št. 7, 1. 4. 1893, str. 63–64; *Gorenjec*, št. 13, 29. 3. 1902, str. 123; št. 16, 22. 4. 1905, str. 1; št. 15, 14. 4. 1906, str. 1; št. 15, 10. 4. 1909, str. 1; *Slovenski Dom*, št. 13, 26. 3. 1910, str. 1; *Narodni dnevnik*, št. 69, 26. 3. 1910, str. 1; *Narodni list*, št. 9, 9. 4. 1914, str. 1. Na katoliški strani so ob obeležitvi velike noči pomlad posebej pozdravili v letih 1890, 1894, 1896, 1902, 1907, 1910, 1911, 1912 in 1915 (*Slovenec*, št. 78, 5. 4. 1890, str. 1; št. 78, 4. 4. 1896, str. 1; št. 73, 30. 3. 1907, str. 1; št. 75, 3. 4. 1915, str. 1; *Mir*, št. 8, 20. 3. 1894, str. 1; št. 13, 27. 3. 1902, str. 1; št. 15, 15. 4. 1911, str. 1; št. 14, 6. 4. 1912, str. 1; *Slovenski gospodar*, št. 12, 24. 3. 1910, str. 1; št. 15, 13. 4. 1911, str. 1; *Gorica*, št. 26, 30. 3. 1907, str. 2; št. 24, 26. 3. 1910, str. 1). Socialni demokrati so v velikonočnem času pozdravili prihod pomladi leta 1918, drugače pa so se ob veliki noči ustavili še v letih 1908, 1912 in 1913 (*Naprej*, št. 73, 30. 3. 1918, str. 1; *Rdeči prapor*, št. 31, 18. 4. 1908, str. 1; *Zarja*, št. 251, 6. 4. 1912, str. 1; št. 539, 22. 3. 1913, str. 1).

⁷ *Slovenski narod*, 30. 3. 1907, str. 1.

⁸ *Slovenski narod*, 28. 3. 1891, str. 1. Prim. tudi *Slovenski narod*, 17. 4. 1897, str. 1; 22. 4. 1905, str. 1; *Notranjec*, št. 9, 24. 4. 1905, str. 1. O nadomestilu predkrščanskega praznovanja pomladi z veliko nočjo so pisali tudi na socialno demokrati strani (*Rdeči prapor*, št. 31, 18. 4. 1908, str. 1; *Zarja*, št. 539, 22. 3. 1913, str. 1).

⁹ *Slovenski narod*, št. 79, 6. 4. 1901, str. 1. Prim. tudi *Slovenski narod*, št. 86, 14. 4. 1900, str. 1.

¹⁰ Jezus Kristus, Božji Sin, Odrešenik in Mesija.

¹¹ *Slovenski narod*, št. 79, 6. 4. 1901, str. 1.

¹² Prav tam.

¹³ Jezus Kristus.

¹⁴ *Slovenski narod*, št. 86, 14. 4. 1900, str. 1.

2.1 Kristusova osebnost in nauk

Na liberalni strani so ob prelomu stoletij na veliko noč posebej poudarili veličastnost Kristusove osebnosti. Po njihovem mnenju je bilo bolj kot kadarkoli prej jasno, da moč krščanstva ne izvira iz cerkvá, ampak od tam, kjer zajemajo vso svojo silo – iz pogleda na križanega. Končni uspeh vse znanstvene kritike religij je dokaz, da pravi izvor različnih ver niso določeni nauki, ne potreba razumeti svet, ne transcendentalno nagnjenje, ampak življenje posameznih osebnosti, ki podaja ljudem ideal, po katerem še stoletja uravnavajo vse svoje delovanje in vse svoje mišljenje. In prav glede Kristusa si je znanstvena kritika edina, da so krščanske vere nastale na podlagi brezprimerne vtisa njegove osebnosti.¹⁵

Veličastnost Kristusove osebnosti so prikazali v primerjavi njegovega in Budovega¹⁶ zemeljskega življenja, ki sta utemeljili religiji več kot dveh tretjin človeštva. Za liberalno stran ni bilo dvoma, da je bilo Budovo življenje in mišljenje pravo nasprotje Kristusovega. Buda je zanikal voljo k življenju, njegovo življenje je bil samomor v višji potenci. Buda je živel le zato, da je umrl, da je prišel v nič, v nirvano, medtem ko je Kristusova smrt pomenila vstop v novo življenje. Kristus je videl v celotnem stvarstvu božjo previdnost in zato ni preziral zemeljskega življenja, ki teče pred očmi in po volji Stvarnika, temveč ga je slavil kot pot v večnost, kot ozka vrata, skozi katera pridemo v nebeško kraljestvo.¹⁷

Na vprašanje, kaj je nebeško kraljestvo – ali nirvana, torej nič, ali nov raj, ali z raznimi deli kupljena nagrada –, so liberalci odgovorili s Kristusovim izrekom, »ki je brezdvomno pristen, ker v milijonih let pred Kristusom ni bil nikdar izrečen in ki ga bržčas tudi tisti niso razumeli, ki so mu sledili. Kristus je rekel: 'Božje kraljestvo ne pride z zunanjimi znaki. Tudi se ne bode reklo: Lej, tu je ali tam. Zakaj, glejte, božje kraljestvo je znotraj v Vas'.«¹⁸

To je bilo po liberalnem prepričanju bistvo Kristusovih naukov, tisto, kar je imenoval skrivnost in kar se ne da razložiti z besedami. Zato je svoj zveličavni nauk svojim poslušalcem približal z različnimi primerami: nebeško kraljestvo je kot gorčično zrno na njivi, kot kvas v moki. Najbolj pa s primerom: nebeško kraljestvo je kot zaklad, zakopan na njivi. »Da pomeni njiva ta svet, to je Kristus izrecno povedal. Na tem svetu je torej pokopan zaklad, a nebeško kraljestvo leži v naši notranjosti.« Tako ni govoril nihče pred njim in ne pozneje. In še po dolгих stoletjih slišimo njegove besede »Učite se od mene!« in razumemo, kaj to pomeni. »Bodi kakor Kristus, živi kakor Kristus, to je nebeško kraljestvo, to je večno življenje.«¹⁹

¹⁵ Prav tam.

¹⁶ Buda (Sidarta Gotama; Sidarta Gautama; Buda Šakjamuni), okoli 5. do 4. stoletja pr. Kr., utemeljitelj budizma.

¹⁷ Slovenski narod, št. 86, 14. 4. 1900, str. 1.

¹⁸ Prav tam. Prim. tudi Gorenjec, št. 13, 29. 3. 1902, str. 123. – Prilika je povzeta po Lukovem evangeliju (Lk 17,20-21). Vse prilike, povzete in predstavljene v tem prispevku so citirane po: *Sveto pismo Stare in Nove zaveze: slovenski standardni prevod*, Ljubljana, 1997.

¹⁹ Slovenski narod, št. 86, 14. 4. 1900, str. 1. – Prilike so povzete po Matejevem evangeliju (Mt 11,29; 13,31-44).

78. številka. Ljubljana, v soboto 4. aprila 1896. XXIX. leto.

SLOVENSKI NAROD.

Iskalo vsak dan svederje, letni dohodek in prazniki, ter vsja po potli praznik na avstro-ogorske davke se vse leto 15 gld., za pol leta 8 gld., za četrt leta 4 gld., za eno leto 1 gld. 40 kr. — Za Ljubljano brez pošiljanja na dan se vse leto 15 gld., za četrt leta 8 gld. 20 kr., za eno leto 1 gld. 10 kr. Za pošiljanje na dom računa se po 10 kr. na mesec, po 30 kr. za četrt leta. — Za tuje dežele toliko več, kolikor poština znaša. Za ocenjena plačila se od štirideske peti-vesti po 4 kr., da se ocenijo jednokrat tiska, po 5 kr., da se dvakrat, in po 4 kr., da se trikrat ali večkrat tiska. Dopolni naj se izročijo frankirani. — Rokopisi se ne vračajo. — Uradništvo in upravitelstvo je na Kongressu trg št. 12. Upravitelstva naj se blagovito pokliče naročniki, reklamirajo, ocenila, t.j. vse administrativne strani.

Zaradi Velikonočnih praznikov izide pri
bednji list v torek dne 7. aprila 1896.

V zmišlu §. 17. društvenih pravil skli-
cjuje se

OBCNI ZBOR

delniškega društva

„Národne Tiskarne“

na dan 19. aprila 1896. leta
ob 11. uri dopoldne
v prostorih „Národne Tiskarne“.

prizor. Cerkve in hiše so bile razpekane in raz-
rušene, ljudje so polni bridkosti in obupani lažili
sem ter tje. Mngi so izrekli bojazen, da si sre-
dišče Slovenije nič več ne opomore.

Čas pa je vse ublažil, ljubljanska tla so se
pomirila in prebivalci so v kratkem sopet dobili
poguma. K temu je mnogo pripomoglo sočutje, ki
so je za udarjeno naše mesto pokazali skoro vsi
avstrijski narodi, zlasti pa cesarski Dunaj. Najprej
je milostljivi in ljubljani naš vladar sam poslal
zeatno pomoč in njegov velikodušni vzgled našel
je nepregledno vrsto posnemovalcev. Pomembno je pa
pogum Ljubljancev povzdiglo to, da jih je prišel
sam cesar dne 7. maja tolažiti.

Razvaline od tedaj še niso izginile iz našega

istina je, da kolikor bolj se bode prestolnica raz-
vijala, toliko večji bode ugled celoga naroda. Po-
kazala pa je tudi Ljubljana po svojih realnih raz-
merah, kakor tudi ocnovnih tednjah, da je bila
vredna podpore, a katero so se je razni drugi narodi
spominjali v tedajšnjih dneh. Tudi v bodoče hoče
storiti, kolikor bode v njenih močeh, da bode vodila
narod v zvestosti do prevrtilne dinastije in po poti
napredka, ki mu osigara dostojno mesto mej dru-
gimi avstrijskimi narodi.

Jutri sopet praznujemo veseli praznik Gospo-
dovega nastajanja. Zaras ne bode tako vesel, kot je
bil večkrat mislila leta, ker sledovi grozne lanske
velikonočne noreče še niso izbrisani, a praznujemo
pa letošnjo Veliko noč s trdnim zaupanjem, da se

ziru vse drugače.
č ne prijajo, to
dlet, a za nobeno
nogo finjši, nego
zanje muzikalnih
činstvo je prišlo
je-li kdo dobro
n ali ne. Pevec,
več pri nas. Vse
certov „Glasbene
mesto, kjer bi se
kakor v Pragi ali
izmerno dolg, na
nadaljevati začeto

laskavo izraziti,
očiten napredek.
povzpeli do klat-
t, kateri je doslej
a se še dve kla-
zbojniki“ in težki
bile jedine svetle
ertoire je bil kva-
in „Beat Martin“
ker nedeljako ob-
aj se je sicer po-
rama, dve dobri
dabo predstavljala,
nova veseloigra,
igre, kakor „Moj
„Starinarica“ in
der več ne sodijo.
j, naj se za pri-
rtor.

spevala, je ta, da
dobro, kakor se

fine predstave (katerih si pa nikdar več ne
želimo), so se dobro obnesle, iz kratka: ob-
činstvo je veliko žrtvovalo za gledališče. Saj
pa ga menda ni mesta v naši državi,
kjer bi občinstvo gledališča tako ljubilo, ko v
Ljubljani. V Zagrebu, kjer je le jedno gledališče, se
je že primerilo, da je bilo pri premijerah
skoro prazno, to isto primerja se tudi drugod, mala
in siromašna Ljubljana pa vzdržuje dve gledališči
in obe izhajata s primeroma prav majhno subvencijo.
Dal Bog, da bi slovensko občinstvo tudi v prihodnje
tako podpiralo gledališče, kakor v minoli sezoni.

Dnevne vesti.

V Ljubljani, 4. aprila.

— (Vesele velikonočne praznike) želimo
vsem svojim naročnikom in čitateljem, prijateljem
in nasprotnikom.

— (Potresna procesija) Zaobljubljena pro-
cesija, ki se ima za vse prihodnje čase vršiti ob
obletnici lanske potresne katastrofe, vršila se bode
jutri popoldne ob 3. uri iz stolne cerkve h kape-
lici Matere Božje na Friškovcu poleg Udmata. Lani
udeležilo se je procesije v odvrnitav potresa 20.000
ljudij.

— (Habeant sua fata libelli!) Mej našimi
klerikalci je mnogo takih, ki so svoj čas prisegli na
liberalni evangelij. Vsi ti paradni civilisti, ki hodijo
zdaj z našimi bojevitimi kaplani, vsi ti Gregoriči,
Papeži, Šušteršiči e compagna bella so bili nekdanj
naši pristaši in še dandanes ni njih klerikalizem

daleč sega moč me
spoznate, kako ne
šolski svet. Ta ne
lahko dosti storil
Žal, da prav nič n
je mnogo slovena
roditelji niso pou
merah, ali pa so
otroke v te šole.
liko, da pouči te
čuli, da bi se bilo
šole prenapolnjen
največ kriva naro
hovnikov. Naš li
storil, kar je bil
otroke od nemški
to isto storila. M
tacega o sebi? Ko
slovenske otroke m
ali ko bi ukazal
nemški, slovenskil
učnega jezika, bi
od gospoda Jakob
nanj tudi kriv da,
letih tako zelo ra
boru sta škofove
se gospoda Detela
od dež. šolskega
ških šol potrebni
svetu je s pomo

Velikonočno voščilo *Slovenskega naroda* leta 1896 naročnikom, prijateljem in — nasprotnikom (spodaj)

Vir: *Slovenski narod*, št. 78, 4. 4. 1896, str. 1/4.

2.2 Kristusov odnos do življenja in njegov svetovnozgodovinski pomen

Liberalna stran je spregovorila tudi o Kristusovem odnosu do življenja. Poudarili so, da ga ni preziral. To dokazuje vtis njegove osebnosti. Kristusa so imenovali drevo življenja, kruh življenja, vodo življenja in luč življenja. Kristus ni nikoli učil, naj se življenje sovraži ali prezira. Medtem ko so ustanovitelji raznih religij svojim vernikom predpisovali, kaj naj jedo in kaj ne, je Kristus dejal, da se ni postil kot Janez,²⁰ ampak živel tako, da so ga farizeji prikazovali kot »*pojedača in popivača*«. V nasprotju z Budo, ki je učil telesno in duševno usmrčevanje samega sebe in zahteval, da se mora vsak, kdor hoče biti zveličan, zaobljubiti čistosti, siromašnosti in pokornosti, se je Kristus – čeprav se je zaradi notranjega spreobrnjenja večinoma odrekel vsemu, kar ljudem sladi življenje – udeleževal svatb, razglasil zakonsko zvezo za božjo ustanovo in milo sodil zablude mesa. Kristus ni bežal v puščavo, ampak je iz nje prišel kot zmagovalec, on ni oznanjal smrti, temveč življenje.²¹

Na liberalni strani so poudarili tudi Kristusovo bojevitost. Videli so jo že v njegovem spodbijanju starega nemoralnega načela, izraženega v nauku oko za oko, zob za zob. On je učil ljubiti svojega sovražnika in če te kdo udari po levem licu, mu ponudi še desno. Po njegovem učenju naj sovražnika ne bi ljubili zaradi njega samega, ampak zato, ker ga po izvršeni notranji spreobrnitvi ni več mogoče sovražiti. Ko pa so nastopila fundamentalna vprašanja, je bil neizprosno: »*Mislite, da sem prišel, da prinesem mir na zemljo? Pravim Vam: ne, ampak razdor!*«²²

Kristusovo življenje je bila vojna, ne proti formam civilizacije, ne proti kulturi ali religiji – spoštoval je judovske verske predpise in učil dajati cesarju, kar je cesarjevega –, pač pa proti duhu, ki je tedaj vladal človeštvu, proti nagibom, iz katerih je izviralo vse delovanje, in proti takratnim smotrom vsega delovanja in nehanja. Notranja spreobrnitev zahteva popolno temeljno spremembo vsega mišljenja in čustvovanja. Šele s to spreobrnitvijo se je človek zavedel svoje moralne poklicanosti in to je Kristusov svetovnozgodovinski pomen. Njegovi nauki so pomladili človeštvo in ustvarili tako rekoč novo, višjo vrsto ljudi.²³

Slovenski narod je nadalje opozoril, da je v času, ki je potekal pred Kristusom, človeštvo ustvarilo različne znamenite kulture, a temelj moralni kulturi je položil Kristus. In čeprav je krščanstvo postalo zgodovinska religija in dalo zavetje marsikateremu poganskemu in judovskemu praznoverju ter tako zagrnilo Kristusovo podobo z neko meglo, blesk njegove osebnosti čedalje močnejše razsvetljuje ves svet in čez vse ovire se dvigajo nešteti rodovi k njemu – Zveličarju²⁴ človeštva.²⁵

²⁰ Janez Krstnik, Jezusov predhodnik in svetnik.

²¹ *Slovenski narod*, št. 86, 14. 4. 1900, str. 1. Prim. tudi *Gorenjec*, 29. 3. 1902, str. 123.

²² *Slovenski narod*, št. 86, 14. 4. 1900, str. 1. – Prilika je povzeta po Matejevem in Lukovem evangeliju (Mt 10,34-35), (Lk 12,51).

²³ *Slovenski narod*, št. 86, 14. 4. 1900, str. 1.

²⁴ Jezus Kristus.

²⁵ *Slovenski narod*, št. 86, 14. 4. 1900, str. 1.

Liberalci so poudarili, da je Kristus živel po svojih načelih in se boril proti posvetni in duhovniški mogočnosti in lažni pobožnosti farizejev. Učil je ljubezen in naposled z vdanostjo, lastno le Bogu, izpraznil kupo trpljenja do dna. Mogočno se je otresel spon smrti in se iz lastne moči vzdignil v nebeške višine.²⁶ Velika noč vesoljnemu krščanstvu oznanja najznamenitejši in največičastnejši vseh praznikov, dan Gospodovega vstajenja, dan zmage tistih idej, ki so najtrdnjše jamstvo zemeljski sreči narodov in vsega človeštva.²⁷ Temelji Zveličarjevih nauk so večni in nerazrušljivi, egoizem jim je prav tako tuj kot subjektivizem.²⁸ Bleščeča zvezda krščanstva je s Kristusovimi vzvišenimi nauki o enakosti in bratstvu vseh ljudi zasijala na obzorju človeštva, nastala je duhovna revolucija, kakršnih le malo pozna zgodovina in ki je na mah pretresla družbeni red ter oživila in pomladila vso človeško družbo, ki je dotlej temeljila na splošni neenakosti. V ta družbeni red je prvi posegel Kristus. Enakost, bratstvo in ljubezen je bila njegova čarobna misel, s katero je osvajal srca trpečega človeštva. »Nazarenec²⁹ je strl okove in spon, ki so oklepale človeški rod v robstvo in hlapčevanje, on ga je rešil grozeče duševne smrti s tem, da mu je prižgal luč svobode in izvojeval vsakemu posamezniku človeško dostojanstvo.«³⁰ In vsem zatiranim je dal zavest, da so bitja, ustvarjena po božji podobi. Velika noč obudi čustva najčistejšega blaženstva, ki človeška bitja navdajajo z najplemenitejšimi čustvi, kot da je človek ob njihovih zvokih dobil novo moč, s katero je premagal materijo in se zavedel, da je v njegovih prsih skrita iskra božanstva.³¹

Velikonočni zvonovi so po liberalnem prepričanju v vsakem človeku oživili v njem prirojeno nagnjenje k metafiziki, obudili večno hrepenenje po sliki o vesoljstvu, stremljenje razuma po enotnosti, o katerem je govoril Immanuel Kant (1724–1804) in ki jo je spoznaval tudi Arthur Schopenhauer (1788–1860), učeč, da je vsakdo hote ali nehote metafizik. »Strmeč zre človek z Gospodovim vstajenjem veličastno simbolizovano pomlajenje in prerodenje narave, prešine ga spoznanje lastne ničnosti napram neskončnosti in obujajo se v njem z novo močijo tista čutila, iz katerih izvirajo krščanske ideje.«³² V spoštovanju teh idej so ob veliki noči na liberalni strani objavili vrsto velikonočnih povesti in pesmi različnih domačih in tujih avtorjev, med njimi Minke Govekar-Vasič (ps. Josip Trdina, 1874–1950), Rudolfa Maistra-Vojanova (1874–1934), Josipa Premka (1889–1913), Simona Gregorčiča (1844–1906), Cvetka Golarja (1879–1965),

²⁶ *Slovenski narod*, št. 87, 16. 4. 1892, str. 1. Prim. tudi *Slovenski narod*, št. 79, 6. 4. 1901, str. 1; št. 82, 11. 4. 1903, str. 1; *Jutro*, št. 759, 6. 4. 1912, str. 1.

²⁷ *Slovenski narod*, št. 80, 9. 4. 1898, str. 1.

²⁸ *Slovenski narod*, št. 75, 1. 4. 1899, str. 1.

²⁹ Nazarečan, Jezus Kristus.

³⁰ *Slovenski narod*, št. 93, 22. 4. 1905, str. 1.

³¹ *Slovenski narod*, št. 75, 1. 4. 1899, str. 1. Prim. tudi *Gorenjec*, št. 14, 6. 4. 1901, str. 1.

³² *Slovenski narod*, št. 80, 9. 4. 1898, str. 1.

Manice Koman (1880–1961), Paula Bourgeta (1852–1935) in Vladimirja Ivanoviča Nemiroviča-Dančenka (1858–1943).³³ Leta 1901 so v *Slovenskem narodu* objavili odlomek iz romana Leva Nikolajeviča Tolstoja (1828–1910) *Vstajenje*.³⁴ Poročali so tudi o svetih opravilih velikega tedna in velikonočnih procesijah, bralcem, prijateljem in tudi nasprotnikom pa želeli vesele velikonočne praznike.³⁵

3 NARODNOPOLITIČNI VIDIK VELIKE NOČI

S praznovanjem velike noči so na Slovenskem v vseh političnih taborih povezovali tudi željo po narodnem vstajenju. *Slovenski narod* je leta 1891 ugotavljal, da »naše politične vigredi še ni« in je najbrž tako hitro še ne bo, dokler ne prijah slovenski sv. Jurij in ne uniči krutega zmaja, odurne zime – nemštva, ki nas tako dolgo tlačí.³⁶ Liberalna stran je poudarila, da če bomo dosledni, vztrajni in neupogljivi in se z jekleno žilavostjo borili za koristi svojega rodu, bomo nekoč praznovali tudi svojo politično veliko noč.³⁷ V to so verjeli, saj so pred seboj videli slovensko domovino – to, kar je bilo še pred nekaj desetletji le veliko grobišče, na njem pa en sam, ogromen pomnik, »orjaški nemški granit«. ³⁸ Če tudi pozno, ampak tem bolj gotovo, bodo tudi Slovani v Avstriji prišli do večje veljave.³⁹ »Politična, gospodarska, kulturna in socialna emancipacija od Nemcev in Italijanov, to je smoter našega sedanjega boja z njimi, ker je ta emancipacija prvi pogoj našemu, bogatejšemu in srečnejšemu življenju, po katerem hrepenimo.« Kar smo dosegli v dolgi dobi po letu 1848, je naposled uspeh nadnaravne moči nacionalne misli in gojiti ta sveti ogenj v naših dušah je naša prva dolžnost.⁴⁰ Ideja Združene Slovenije nam bo dala novih moči.⁴¹ Slovenci hočemo živeti.⁴²

³³ *Slovenski narod*, št. 85, 13. 4. 1895, str. 1–2; št. 78, 4. 4. 1896, str. 1–3; št. 87, 17. 4. 1897, str. 1–3; št. 80, 9. 4. 1898, str. 1–2; št. 75, 1. 4. 1899, str. 1–3; št. 86, 14. 4. 1900, str. 1–2, 5; št. 79, 6. 4. 1901, str. 1, 3–4; št. 72, 29. 3. 1902, str. 1–2; št. 75, 2. 4. 1904, str. 1–2; št. 93, 22. 4. 1905, str. 1–4; št. 86, 14. 4. 1906, str. 2–4; št. 92, 18. 4. 1908, str. 1–2; št. 81, 10. 4. 1909, str. 1; št. 69, 26. 3. 1910, str. 1–2; št. 87, 15. 4. 1911, str. 2–3; št. 79, 6. 4. 1912, str. 1–2; št. 67, 22. 3. 1913, str. 1–3; št. 82, 11. 4. 1914, str. 1; št. 75, 3. 4. 1915, str. 1; št. 93, 22. 4. 1916, str. 1; št. 81, 7. 4. 1917, str. 1; št. 73, 30. 3. 1918, str. 1; *Gorenjec*, št. 13, 30. 3. 1907, str. 1–2; št. 15, 10. 4. 1909, str. 1; št. 12, 26. 3. 1910, str. 1–2; št. 15, 15. 4. 1911, str. 1–2; št. 12, 21. 3. 1913, str. 1.

³⁴ *Slovenski narod*, št. 79, 6. 4. 1901, str. 2–3.

³⁵ *Slovenski narod*, št. 74, 31. 3. 1893, str. 2; št. 68, 24. 3. 1894, str. 3; št. 78, 4. 4. 1896, str. 4; *Gorenjec*, št. 14, 2. 4. 1904, str. 145; št. 15, 15. 4. 1911, str. 1; *Notranjec*, št. 15, 14. 4. 1906, str. 155; št. 16, 18. 4. 1908, str. 128; št. 15, 10. 4. 1909, str. 115; *Domovina*, št. 17. 4. 1908, str. 2; *Narodni dnevnik*, št. 69, 26. 3. 1910, str. 3; *Narodni list*, št. 15, 13. 4. 1911, str. 1; št. 14, 4. 4. 1912, str. 1; št. 12, 20. 3. 1913, str. 1; št. 9, 9. 4. 1914, str. 1.

³⁶ *Slovenski narod*, št. 70, 28. 3. 1891, str. 1. Prim. tudi *Slovenski narod*, 14. 4. 1906, str. 2; *Rodoljub*, št. 7, 1. 4. 1893, str. 63–64; *Slovenski Dom*, št. 13, 26. 3. 1910, str. 1; št. 15, 11. 4. 1914, str. 1.

³⁷ *Slovenski narod*, št. 70, 28. 3. 1891, str. 1. Prim. tudi *Slovenski narod*, št. 87, 16. 4. 1892, str. 1–2; št. 75, 2. 4. 1904, str. 1; *Rodoljub*, št. 8, 16. 4. 1892, str. 71–72; *Gorenjec*, št. 14, 14. 4. 1900, str. 1–2; št. 14, 6. 4. 1901, str. 1; *Notranjec*, št. 9, 24. 4. 1905, str. 1; *Jutro*, št. 25, 26. 3. 1910, str. 1; *Narodni dnevnik*, št. 69, 26. 3. 1910, str. 1; *Slovenski Dom*, št. 12, 22. 3. 1913, str. 1; *Narodni list*, št. 9, 9. 4. 1914, str. 1.

³⁸ *Slovenski narod*, št. 87, 16. 4. 1892, str. 1.

³⁹ *Slovenski narod*, št. 85, 13. 4. 1895, str. 1. Prim. tudi *Rodoljub*, št. 8, 17. 4. 1897, str. 74; *Gorenjec*, št. 12, 26. 3. 1910, str. 1.

⁴⁰ *Slovenski narod*, št. 81, 10. 4. 1909, str. 2.

⁴¹ *Dan*, št. 445, 22. 3. 1913, str. 1.

⁴² *Gorenjec*, št. 15, 10. 4. 1914, str. 1.

Ob gornjem so liberalci spomnili še na posamezne, v tistem času zarezujoče dogodke doma in na slovanskem jugu. Leta 1896 na velikonočni potres v Ljubljani leto poprej in tedanjo solidarnost skoraj vseh avstrijskih narodov ter na obisk cesarja Franca Jožefa I. Habsburško-Lotarinškega (1830–1916) v Ljubljani 7. maja 1895.⁴³ Pozdravljali so tudi osvobodilno vstajenje južnih Slovanov in obravnavali mednarodne razmere, povezane z Balkanom, ter odnose med balkanskimi narodi v času balkanskih vojn v letih 1912–1913. Zapisana je bila tudi misel o vstajenju proletariata.⁴⁴ Leta 1906 se je ob veliki noči v Slovenskem narodu našel tudi očitek glede ravnanja katoliške strani na Kranjskem (načelnika Slovenske ljudske stranke in vodje parlamentarne Slovenske zveze dr. Ivana Šusteršiča (1863–1925)), ki je bil v času tedanjih pogajanj za volilno reformo usmerjen predvsem za zagotovitev politične prevlade na Kranjskem in oslabilcev liberalcev, šele nato pa so prišle na vrsto koroške zadeve (vprašanje drugega slovenskega državnoborskega mandata na Koroškem).⁴⁵

4 VELIKONOČNA IDEJNOPOLITIČNA DOSLEDNOST LIBERALNE STRANI

Na liberalni strani so, tako kot na katoliški in socialnodemokratski, ob praznovanju velike noči videli tudi priložnost, da so poudarili svoja ključna idejno-politična sporočila. Zavezani krščanstvu – »*nebeški resnici*«⁴⁶ so opozarjali, da slovenski verni, katoliški narod praznuje veliko noč različno razpoloženih src.⁴⁷ Ob tem pa je bilo njihovo priznavanje krščanskih idej za temelj in podlago vsemu javnemu življenju in pogoj srečnemu napredovanju ter razvoju slovenskega naroda nespremenjeno. Pomenilo jim je spoznanje transcendentalnega nagnjenja v človeku in njegovega vplivanja na vse človeško hotenje. Veljava krščanskih idej je bila zanje pogoj tisti harmoniji v morali in pravnih nazorih, brez katere razpade vsako socialno telo. Krščanske ideje so edine, na podlagi katerih je možno urediti vse socialne in državne razmere tako, da zagotavljajo intelektualno, moralno in materialno blagostanje in omogočajo naravni razvoj, ki mora biti

⁴³ *Slovenski narod*, št. 78, 4. 4. 1896, str. 1.

⁴⁴ *Jutro*, št. 759, 6. 4. 1912, str. 1; *Slovenski narod*, št. 22, 3. 1913, str. 1; *Gorenjec*, št. 12, 21. 3. 1913, str. 1–2; *Dan*, št. 445, 22. 3. 1913, str. 1; št. 759, 11. 4. 1914, str. 1. – O slovenskih pogledih na balkanski vojni in jugoslovansko vprašanje v tem času glej Andrej Rahten, *Jugoslovanska velika noč: slovenski pogledi na balkanski vojni (1912–1913) in jugoslovansko vprašanje*, Ljubljana 2012.

⁴⁵ *Slovenski narod*, št. 86, 14. 4. 1906, str. 2. – O vprašanju drugega slovenskega državnoborskega mandata na Koroškem ob pripravljanju državnoborske volilne reforme v letih 1906–1907 glej Janko Pleterški, *Dr. Ivan Šusteršič 1863–1925: pot prvaka slovenskega političnega katolicizma*, Ljubljana 1998, str. 175–196; Andrej Rahten, *Slovenska ljudska stranka v dunajskem parlamentu: slovenska parlamentarna politika v habsburški monarhiji 1897–1914*, Celje 2001, str. 58–71. Glej tudi isti, *Pozabljeni slovenski premier: politična biografija dr. Janka Brejca (1869–1934)*, Celovec – Ljubljana – Dunaj 2002, str. 84–98; isti, *Ivan Šusteršič: der ungekrönte Herzog von Krain: die slowenische katholische Bewegung zwischen trialistischem Reformkonzept und jugoslawischer Staatsidee*, Wien 2012, str. 120–134.

⁴⁶ *Slovenski narod*, št. 87, 16. 4. 1892, str. 1.

⁴⁷ *Slovenski narod*, št. 87, 17. 4. 1897, str. 1.

višji smoter vsakega človekoljuba; zlasti še vsakega sina slovenskega naroda, ki mu samo krščanske ideje ljubezni, miroljubnosti in pravičnosti zagotavljajo obstanek in napredek in oznanjenje dobe pomlajenja in prerojenja.⁴⁸ Leta 1912 je kranjski Gorenjec posebej opozoril, da si tuji in domači sovražniki slovenskega ljudstva prizadevajo ujeti njegovo dušo, »da bi pokončali njene ideale, da bi ji ubili katoliško in narodno zavest. Iz krščanskih ljudij bi radi napravili požrešnike, ki bi se nič ne brigali za nadnaravne resnice božje, ampak naj bi le uživali ta svet. Vsako sredstvo jim je dobro, da bi le osmešili krščanstvo, ugonobili njegovo moralo in utrdili v ljudeh vero v srečo golega materijalizma. Ako bi to dosegli, potem bi lahko tujec zavalil kamen na grob narodu, ki bi več ne vstal, kajti narod brez misli na Boga hira, propada in pogine.«⁴⁹

4.1 Nadvladovalne težnje političnega katolicizma

S pripadnostjo krščanskim idejam pa se na liberalni strani niso bili pripravljeni podrežati težnjam, ki so jih zavračali kot »klerikalne« in imeli za pogubne. Upirali so se vsiljevanju simbolnih verskih resnic kot empiričnih naukov in – kljub njihovi prvotni nedoločnosti – neposredni pravni in politični veljavi vseh cerkvenih naukov. Po besedah *Slovenskega naroda* so nasprotovali težnjam, ki hočejo narode vzgojiti v brezpogojni pokornosti in suženjski klečeplaznosti pred vsakovrstnimi avtoritetami, kar nasprotuje osnovnim načelom človeške svobode in vsem krščanskim idejam. Nasprotovali so težnjam, »ki težé na to, da bi imel cerkveni poglavar pravico, posegati imperativno v vse politično življenje in v zakonodajstvo; tistim, ki učé, sklicujé se na corpus iuris canonici (zbornik kanonskega, cerkvenega prava – op. J. P.), da odločuje cerkveni poglavar kot zadnja instanca in z absolutno avtoriteto ne samo v dogmatiki in v cerkvi, ampak tudi v morali, v politiki, v šoli in v vseh vedah, in da so verniki temu poglavarju in njegovim namestnikom dolžni brezpogojno pokornost; iz kratka (skratka – op. J. P.), tistim, kateri pod plaščem vere tirajo hi[e]rarhično-politično propagando v dosego zgolj posvetnih, egoističnih namenov«.⁵⁰ Slovenski narod je ob svoji petindvajsetletnici leta 1893 v velikonočnem času zapisal, da za svetno hegemonijo Zveličar nikoli ni učil.⁵¹

Tako prikazanim težnjam je liberalna stran nasprotovala. Poudarila je, da niso v soglasju s temeljnimi idejami krščanstva in so nevarne splošni človeški sreči in zlasti ohranitvi slovenske narodne individualnosti, obstanku in napredku slovenskega naroda. Zato se je treba boriti za duhovno in osebno svobodo pred vsemi poskusi, da bi ju količkaj utesnili. To svobodo je toliko lažje braniti

⁴⁸ *Slovenski narod*, št. 80, 9. 4. 1898, str. 1.

⁴⁹ *Gorenjec*, št. 14, 6. 4. 1912, str. 1.

⁵⁰ *Slovenski narod*, št. 80, 9. 4. 1898, str. 1. Prim. tudi *Gorenjec*, št. 13, 30. 3. 1907, str. 2; *Narodni dnevnik*, 26. 3. 1910, str. 1.

⁵¹ *Slovenski narod*, št. 75, 1. 4. 1893, str. 2. Prim. tudi *Gorenjec*, št. 14, 6. 4. 1901, str. 1.

in ščititi, ker s tem nikakor ni treba priti v navzkrižje z vero. »Samo lahkomišelní ljudje izigravajo metafiziko materializma proti abstraktnemu spiritualizmu, ter si dovoljujejo materialistično metafizične kombinacije in je (jih – op. J. P.) prodajajo za apodiktíčne (neizpodbitne – op. J. P.) resnice, ne da bi jih morali matematično dokazati.« Kdor tako ravna, zlorablja duhovno svobodo in ne sodi med prave znanstvenike, ki sami spodbijajo vulgarni materializem, ko tolmačijo najmanjše delce materije kot energijo, ki je človeški razum ne more razkriti.⁵²

Liberalci so opozarjali, da t. i. klerikalne težnje Slovincem niso nevarne le zato, ker omejujejo duhovno svobodo in vse, kar je z njo povezano, ampak posebej zaradi tega, ker skušajo omejiti tudi politično svobodo. Prizadevajo si oslabiti narodovo kolektivno moč in jo usmeriti drugam, na dosego specifično klerikalnih smotrov. S tem dušijo voljo za narodnostno osvoboditev in iz narodnostnega čutenja trgajo ideje, od katerih je odvisna prihodnost Slovencev kot posebne individualnosti. Despotizem, ki je posledica vsake absolutne avtoritete, narodu ubije njegovo notranjo silo. Zato bo liberalizem varoval duhovno svobodo, zlasti tudi šolo, kajti cerkveno-verska vzgoja mehanizira duha nravnosti in razjeda ljudsko moralo. Spoštoval in negoval pa bo vero, saj je – po Eduardu von Hartmannu (1842–1906) – edini način, ki lahko množice pridobi za idealno mišljenje.⁵³

Na liberalni strani med »večnovzvišenimi« krščanskimi idejami in t. i. klerikalnimi težnjami niso videli notranje povezanosti.⁵⁴ A politični katolicizem je popačil Kristusove nauke, saj zanika glavni nauk krščanstva o ljubezni do bližnjega in pridiga evangelij pesti.⁵⁵ Kristus pa je prišel, da pobije laž, zmoto, zlobo in hinavščino in ustanovi božje kraljestvo ljubezni, resnice in pravice. To so edine meje, ki jih je Zveličar postavil razvoju človeškega duha. Položil je neomajno trden temelj moderni kulturi in vcepil kalí nenehnega napredka.⁵⁶

Tudi liberalci pobijajo laž, zmoto, zlobo in hinavščino, je ob prelomu stoletij poudaril *Slovenski narod*. »Bistrimo pojme o nalogi in poklicu človeštva ter se trudimo, da dosežamo po Kristu Jezusu ustanovljeni moderni kulturi vedno večji napredek. Tudi naš narod je bil vkovan v teške (težke – op. J. P.) okove mračnjastva, mi pa hočemo prinesiti gorko pomlad osvobojenja in vstajenja duha, ki so ga pokopali narodovi sebični sovražniki v grob kulturne teme. Borimo se za resnico in pravico ter pobijamo one, ki so zatajili glavni nauk Krista Jezusa: 'Ljubite se

⁵² *Slovenski narod*, št. 80, 9. 4. 1898, str. 1. Prim. tudi *Rodoljub*, št. 7, 1. 4. 1893, str. 63–64; *Narodni list*, št. 14, 4. 4. 1912, str. 1.

⁵³ *Slovenski narod*, št. 80, 9. 4. 1898, str. 2. Prim. tudi *Rodoljub*, št. 7, 4. 4. 1896, str. 63–64; *Gorenjec*, št. 15, 11. 4. 1903, str. 148–150; št. 16, 22. 4. 1905, str. 1; št. 15, 10. 4. 1909, str. 1; *Slovenski narod*, št. 75, 2. 4. 1904, str. 1; št. 69, 26. 3. 1910, str. 1; *Slovenski Dom*, št. 15, 11. 4. 1914, str. 1.

⁵⁴ *Slovenski narod*, št. 80, 9. 4. 1898, str. 2.

⁵⁵ *Slovenski narod*, št. 69, 26. 3. 1910, str. 1. Prim. tudi *Gorenjec*, št. 15, 14. 4. 1906, str. 1; *Narodni list*, št. 14, 4. 4. 1912, str. 1; *Slovenski Dom*, št. 14, 6. 4. 1912, str. 1.

⁵⁶ *Slovenski narod*, št. 79, 6. 4. 1901, str. 1. Prim. tudi *Slovenski narod*, št. 75, 1. 4. 1899, str. 1.

med seboj! Vojujemo se proti onim, ki niso krotki in od srca ponižni, kakor je bil Krist Jezus, nego ošabni, vladeželjni, besnomaščevalni in sovražniki vsaki kulturi, vsaki svobodi! Borimo se proti onim hinavcem, ki so se docela oddaljili od idej velikega Nazarenca, ki so popolnoma zatajili njegove nauke, a si v Njegovem imenu laste vso avtoriteto ter zahtevajo, da se jim pokori ves narod. Liberalci vojujemo proti služabnikom teme, ki trdijo, da so namestniki Onega, ki je dejal, da Njegovo 'kraljestvo ni od tega sveta', ki je bežal, ko so mu hoteli posaditi na glavo kraljevsko posvetno krono! Liberalci hočemo nadalje, da naj bodo duhovniki v svojem življenju kakor njihov Gospod, ki je spoštoval tuje nazore, ki je ukazoval izpolnovati in sam izpolnoval židovske verske naredbe ter učil: 'Dajte cesarju, kar je cesarjevega!' – dasi ga je ta cesar preganjal in končno umoril. Naša bojevita duhovščina noče poznati ljubezni in odpuščanja, ona ne moli za svoje nasprotnike, nego preklinja, in ugonablja hiše, v katerih živijo ljudje drugih mislij in celo liberalnim ženskam in otrokom ne prizanaša v slepi svoji strasti! (...) 'Dajte Bogu, kar je božjega!' je učil Krist Jezus, in prav tako zahtevamo tudi mi, da bo božja hiša samo svetišče Gospoda! Naše cerkve ne smejo ostati agitacijski lokali – naše duhovništvo ne sme biti tolpa političnih agentov! Na temelju krščanskih načel torej se borimo za napredovanje moderne kulture med našim ljudstvom – za osvobojenje duha in vesti – za vseobči napredek!« Narodov zaključek je bil: »Duhovščina, zlasti taka, ki dela in živi očitno proti principom Krista Jezusa, ni isto, kar je katoliška vera, in naš boj proti politikujočim fanatikom, onečaščajočim mašniško obleko, ni boj proti katoliški cerkvi!«⁵⁷ Boli nas dejstvo, da v tem boju največ trpi ugled tistega stanu, ki mu je slovenski narod dolžan mnogo, mnogo hvale. In potem bo vera res v nevarnosti!⁵⁸

5 DRUGI VELIKONOČNI KULTURNOBOJNI Poudarki LIBERALNE STRANI

Glede kulturnega boja so na liberalni strani poudarili, da ga je na Slovenskem umetno zasejala tuja sila, rimski duh, ki čedalje silovitejše nastopa in se skuša zagristi v naš skromni narod.⁵⁹ Rimski tok je po njenem opozorilu sprožil kardinal dr. Jakob Missia (1838–1902), ki je narodno in miroljubno duhovščino, zlasti mlajši duhovniški naraščaj, preustroji po meri neupogljivega rimskega fanatizma. Odtujil ga je pravemu, pristnemu narodnemu mišljenju, na Kranjsko pa trumoma klical tuje verske redove. Z njimi, bratovščino Srca Jezusovega in škofijskimi duhovniki je zbral vojsko, s katero se je zapodil nad tiste, ki mislijo

⁵⁷ *Slovenski narod*, št. 79, 6. 4. 1901, str. 1–2. Prim. tudi *Slovenski narod*, št. 75, 1. 4. 1899, str. 1; *Gorenjec*, št. 13, 29. 3. 1902, str. 124; *Soča*, št. 29, 11. 4. 1903, str. 4; št. 40, 6. 4. 1912, str. 3; *Notranjec*, št. 13, 30. 3. 1907, str. 97. – Jezusove zapovedi in odgovori so povzeti po Janezovem in Matejevem evangeliju (Jn 13,34; Jn 15,12; Jn 15,17; Jn 18,36–37), (Mt 22,21) ter Prvem Petrovem pismu (1 Pt 1,22).

⁵⁸ *Slovenski narod*, št. 75, 1. 4. 1893, str. 3.

⁵⁹ Prav tam; *Slovenski narod*, št. 82, 11. 4. 1903, str. 1.

in delujejo v naprednem duhu. Boj jim je napovedal na prvem slovenskem katoliškem shodu leta 1892.⁶⁰

Liberalci so opozorili, da je kristalno čisto jedro Jezusove modrosti, ki razodeva skrivnosti božjega kraljestva na tem svetu, v nas samih, spokorjenih in poboljšanih, danes obdano z lupino sebične religiozne sofistike. Z njo skušajo dušni pastirji in Jezusovi »namestniki«, ki si ne prizadevajo za njegovo »božje kraljestvo«, po katerem vzdihujejo verni kristjani rekoč »*Pridi k nam tvoje kraljestvo*«, preobvladati versko mišljenje vesoljnega sveta. Ustanovili so »*kraljestvo svečeništva ali duhovsko kraljestvo*«, kakor pravi Kant. Poteptali in pozabili so vzvišeni smisel Jezusovega nauka. Tekom stoletij je zrasla najmogočnejša verska stavba sedanjih časov. Iz nje izhaja ultramontanska politika, ki hoče popolno ločitev cerkve od posvetne države, njeno duhovno oblast nad vsakim katoličanom, naj pripada kateri koli državi. Rimska kurija se opira na velikansko in disciplinirano hierarhijo, skrajni centralizem oblasti in moči v Vatikanu in številne kongregacije ter redove, s katerimi skuša duhovno podjarmiti vso Zemljo in dokončno izbrisati vso in vsako posvetno oblast. To je njena absolutna politika, ki ima v za to primerno prikrojeni veri hujše orožje kot so vsi zakoni posvetnih oblasti.⁶¹

5.1 Moč političnega katolicizma

Ostri kulturnobojni pogled na Cerkev, njene predstavnike in ustanove so na liberalni strani nadgradili še z velikonočnimi opozorili o moči političnega katolicizma na Slovenskem. Leta 1912, ko je že dlje časa imel vso oblast, je *Slovenski narod* poudaril, da je po slovenskih pokrajinah »*zavladal klerikalizem in si je osvojil narod ne samo politično, temveč tudi umstveno, kar je pravzaprav podlaga in temelj vsakemu političnemu zavojevanju*«. Ocenjeval je, da je katoliška stran vsa ogromna sredstva, ki jih je imela na razpolago, prikrojila svojim strankarsko političnim težnjam. Glavno in nekaj časa edino sredstvo je bila Cerkev. Ko pa je duhovščina spoznala, da se Slovencev ne more odtegniti modernemu, naprednemu času, so zahteve modernega človeka prilagodili svojim stremljenjem. »*Vso ono mogočno kulturno gibanje, ki se pojavlja v tako različnih pojavih, so poklerikalili ter s tem umstveno poklerikalili naš narod, in ravno to umstveno poklerikaljenje je postalo usodno za naš narod*«. Razširilo se je katoliško časopisje, v službo osvajalne katoliške politike sta vpreženi literatura in znanost, katoliška stran je prevzela vse, kar nudi moderni čas v obliki, ki služi njeni politiki. Večina slovenskega naroda pa je preveč kratkovidna, da bi videla črni ovoj, v katerega

⁶⁰ *Slovenski narod*, št. 82, 11. 4. 1903, str. 1. O Jakobu Missii glej *Missiev simpozij v Rimu* (ur. Edo Škulj), Celje 1988. O prvem slovenskem katoliškem shodu glej *Poročilo pripravljalnega odbora o I. slovenskem katoliškem shodu kateri se je vršil 1892. leta v Ljubljani*, Ljubljana 1893; Stane Granda, I. in II. slovenski katoliški shod, v: *Missiev simpozij v Rimu* (ur. Edo Škulj), str. 95–109.

⁶¹ *Slovenski narod*, št. 82, 11. 4. 1903, str. 1.

so zaviti ti »darovi«. To je odločilno za naše politično življenje. »Z vsemi temi navidezno modernimi sredstvi dovaja klerikalna stranka posameznikom klerikalno mišljenje. Prav polagoma se vrši ta proces, tako počasi, da posameznik niti ne zapazi, kdaj je postal klerikalec.« K tej poenostavljeni in ideološko obremenjeni trditvi je *Slovenski narod* pribil, da je prav to sistematično »umstveno poklerikaljevanje (...) najbolj nevarno in usodepolno za politični, kulturni in socialni razvoj našega slovenskega naroda«. ⁶² Temu je treba ustvariti potrebno protiutež – »ves črni dim, s katerim skušajo zatemniti solnce, se mora sčasoma razkaditi«, je zapisal *Gorenjec*. ⁶³ V naprednem časopisu in s podpiranjem nepokvarjene moderne literature moramo zajeziiti nevarno naraščanje klerikalnega valovanja. Z bengalično lučjo moramo razsvetliti delovanje katoliške stranke, da bo naše ljudstvo spoznalo, kakšno pokvarjeno in ponarejeno duhovno hrano mu ponuja. Ta dan spoznanja bo za slovenski narod – dan vstajenja! ⁶⁴ Ko bo zmaga la ljubezen nad sovraštvom, krščanstvo nad klerikalizmom, resnica nad lažjo, pravica nad krivico, se bo na Slovenskem začelo novo življenje. ⁶⁵

Za dosego tega cilja naprednjakom (liberalcem) ne sme manjkati poguma in, kot je že konec 19. stoletja zapisal *Slovenski narod*, delavnih mož, ki bi proti političnemu katolicizmu vodili odpor, »za katerega deluje naš list dan na dan«. ⁶⁶ Narod je ob tem v prvem desetletju 20. stoletja opozarjal, da napredna moderna misel prodira po Evropi. Spomnil je na francosko revolucijo, ki je prva prebila nepredirno meglo, do tedaj človeštvo ovijajočo v najtemnejši plašč, pomlad narodov leta 1848, ki je izvojevala prevlado luči nad temo, in francosko tretjo republiko, ki je leta 1905 uzakonila ločitev Cerkev od države. Francija je takrat »pregnala z žarečo plamenico svobode v deželi še vladajoči somrak, v katerem so še prešerno frfotali črni netopirji in liki (kakor – op. J. P.) bajeslovni vampiri pili dragoceno ljudsko kri«. Rana, zadana mednarodnemu klerikalizmu na Francoskem, je smrtonosna in pod tem udarcem se zvija peneča se od gneva in onemogle jeze vesoljna črna golazen. Tudi v Rusiji so stranke svobode in napredka, na Angleškem so začele zmagovati svobodomiselne ideje, krepijo se v Italiji, na Portugalskem in v Španiji se začenja svetlikati, v Nemčiji so omajani stebri nazadnjaškega gospodstva – črni zmaj je smrtonosno zadet in tudi pri nas korakamo proti soncu svobode in veličastni plamenici svobodne misli! ⁶⁷ Liberalci so še dodali, da je bil Kristus prvi borec za najbolj dragoceni zaklad

⁶² *Slovenski narod*, št. 79, 6. 4. 1912, str. 1.

⁶³ *Gorenjec*, št. 16, 18. 4. 1908, str. 1.

⁶⁴ *Slovenski narod*, št. 79, 6. 4. 1912, str. 1. Prim. tudi *Gorenjec*, št. 13, 30. 3. 1907, str. 2; št. 16, 18. 4. 1908, str. 1.

⁶⁵ *Dan*, št. 97, 6. 4. 1912, str. 1.

⁶⁶ *Slovenski narod*, št. 69, 26. 3. 1910, str. 1; št. 87, 17. 4. 1897, str. 1.

⁶⁷ *Slovenski narod*, št. 73, 30. 3. 1907, str. 1; št. 79, 6. 4. 1912, str. 1. Glej tudi *Slovenski narod*, št. 92, 18. 4. 1908, str. 2.

– svobodo in enakost, začetnik tistih idej, ki jih je skoraj osemnajst sto let kasneje uresničila francoska revolucija.⁶⁸

5.2 Izstopajoči velikonočni politični pozivi in ideološka sporočila

Slikovite, a tudi grobe poudarke, ki jih je bilo na tej vsebinski ravni še več, lahko pripišemo tedanjemu uredniku Slovenskega naroda Miroslavu Malovrhu (1861–1922). Verjetno so bile izpod njegovega peresa tudi dosledne kulturno-bojne velikonočne besede pred ljubljanskimi občinskimi volitvami 23. aprila 1911. *Narod* je tedaj opozoril, da bi katoliška stran z zmago na volitvah dobila moč nad slovenskim narodom, z zmago nad njegovo predstavnico, nositeljico kulture in napredka, pa bi bil odstranjen edini odpor, ki varuje slovenski narod, da ne izgine v žrelu klerikalizma.⁶⁹ Beli Ljubljani je za veliko noč zmago na volitvah zaželelo tudi ljubljansko mladoliberalno *Jutro*.⁷⁰ Želje so pomagale le do več kot tesne zmage liberalne strani. Velikonočni politični poziv so leta 1909 objavili tudi na Štajerskem. Pred volitvami v kmečki kuriji na štajerskih deželnozborskih volitvah (volitve v tej kuriji so bile 17. maja 1908) je celjski *Narodni dnevnik* za veliko noč somišljenike pozval k številni udeležbi na volilnih shodih štajerske liberalne stranke. Stranka jih je sklicala na 12. april 1909 in napovedala »naš veliki ponedeljek«.⁷¹ Agitacijsko delo liberalne strani ni pomagalo, saj je katoliška osvojila vse mandate v kuriji, z dvema mandatoma še v splošni kuriji pa je postala najmočnejša politična skupina med Slovenci na Štajerskem. Liberalci so na volitvah osvojili le en mandat.⁷² Leta 1902 pa so se pri Slovenskem narodu odločili, da poleg velikonočne povesti – drugega prispevka v njeno obeležje tedaj niso objavili – natisnejo govor enega od vodilnih liberalnih politikov, dr. Ivana Tavčarja (1851–1923), v državnozborski proračunski razpravi 20. marca. Tavčar je govoril o močni nazadnjaški (»klerikalni«) struji proti moderni šoli na Kranjskem in na Slovenskem ter zagotavljal, da mi, »ki nočemo niti s krajnim koncem svojih nosov biti rimski«, ne bomo dopustili, »da zdrknejo naše srednje šole do simplih bogoslovnih pripravnic in da se potisnejo v izgajališča nezdravega svetohlinstva«. Ne moremo dopustiti, da bi bodoče generacije predstavljali le potuhnjenjenci in klečeplazniki, ki bi se velikega konkurenčnega boja narodov ne mogli udeležiti drugače kot z molitvenikom. »Katoliziranje državnih učnih zavodov ni za Kranjsko prazna beseda.« Tavčar je v svojem govoru nastopil tudi proti privatni gimnaziji s katoliškim konviktom, ki so jo gradili po zamsli ljubljanskega škofa dr. Antona Bonaventure Jegliča (1850–1937). Iz objave

⁶⁸ *Slovenski narod*, št. 93, 22. 4. 1905, str. 1.

⁶⁹ *Slovenski narod*, št. 87, 15. 4. 1911, str. 2. Glej tudi *Slovenski Dom*, št. 15, 15. 4. 1911, str. 1.

⁷⁰ *Jutro*, št. 407, 15. 4. 1911, str. 1.

⁷¹ *Narodni dnevnik*, št. 81, 10. 4. 1909, str. 1.

⁷² Vasilij Melik, *Volitve na Slovenskem 1861–1918*, Ljubljana 1965, str. 386, 389–393; Branko Goropevšek, *Štajerski Slovenci, kaj hočemo! slovenska politika na Štajerskem v letih 1906–1914*, Celje 2005, str. 151, 156–157.

njegovega govora pa je *Slovenski narod* na njegovo željo uvidevno izpustil tisti del, v katerem je opozarjal na Missiev politični vpliv na slovenski narod. Missia, ki je umrl 24. marca 1902, je tedaj ležal na mrtvaškem odru.⁷³ Ob velikonočnem času leta 1902 je ideološko sporočilo posredovala tudi goriška *Soča*. Objavljala je glavne poudarke iz znanega govora profesorja cerkvenega prava na univerzi v Innsbrucku dr. Ludwiga Wahrmanda (1860–1932) 8. marca 1902 proti kulturno-bojnemu ravnanju Katoliške cerkve ter politični in verski fanatizem.⁷⁴ Deset let kasneje pa je zaradi zasmehovanja in žaljenja cerkvenega posvečenja velikonočnih jedil kot običaja Katoliške cerkve državno pravdnništvo v Ljubljani odredilo zaplembo liberalnega časopisa za podeželje *Slovenski dom*.⁷⁵

5.3 Med svetovno vojno

Z nastopom svetovne vojne so se velikonočna sporočila spremenila. V prvem letu vojne je *Slovenski narod* opozoril, da so bila pričakovanja o njenem naglem koncu – že do Božiča leta 1914 ali vsaj do velikonočnih dni leta 1915 – neutemeljena, velika noč je oškropljena z morjem prelite krvi. *Narod* je ugotavljal, da je vojna posledica nepremostljivih gospodarskih, političnih in nacionalnih nasprotij v Evropi, vse države pa so se nanjo vztrajno pripravljale. Živeti in umreti je sedaj tako malenkostna stvar, da nikogar preveč ne straši. V vse družbene plasti je prodrlo spoznanje, kako velika in usodna vprašanja nadaljnjega razvoja v svetu rešuje ta vojna, zato je treba potrpeti in izpolniti svoje dolžnosti. *Narod* je v duhu avstrijskega patriotizma hvalil slovenske vojakke, »in če izvemo v domovini, da je kdo padel, položimo v duhu lovorov venec na njegov grob in zaklesamo njegovo ime na spomenik dobrih del in velikih žrtev, ki jih je slovenski narod doprinesel za avstrijsko cesarstvo«. Tudi za slovenski narod pride čas prerojenja in pomlajenja. »Vojna je vzbudila najlepše eneržije v našem malem narodu in je pokazala, kaj in koliko pomenijo narodi v vsaki državi, da sloni vsaka država na narodnih masah in da so samo narodne mase v stanu braniti in obvarovati državo. In to se bo vpoštevalo, ker to zahteva narava

⁷³ *Slovenski narod*, št. 72, 29. 3. 1902, str. 1–2. O Tavčarjevih oziroma liberalnih pogledih na Jegličovo odločitev, da zgradijo prvo, povsem slovensko gimnazijo s katoliškim konviktom v Šentvidu nad Ljubljano, glej Jurij Perovšek, Pogledi slovenskega liberalizma na poslanstvo in delo knezoškofa Antona Bonaventure Jegliča, v: *Jegličev simpozij v Rimu* (ur. Edo Škulj), Celje 1991, str. 357–385.

⁷⁴ O Wahrmundovem govoru glej *Soča*, št. 36, 27. 3. 1902, str. 1; št. 37, 29. 3. 1902, str. 2; št. 38, 1. 4. 1902, str. 1; št. 39, 3. 4. 1902, str. 1–2. Glavne poudarke iz njegovega govora je pred tem objavil *Slovenski narod* (*Slovenski narod*, št. 62, 15. 3. 1902, str. 1–2; št. 63, 17. 3. 1902, str. 1; št. 64, 18. 3. 1902, str. 1–2.) Celoten Wahrmundov govor so objavile *Innsbrucker Nachrichten*, 11. 3. 1902, str. 9–12. Leta 1910 je *Gorenjec* v svoji velikonočni številki poročal še o najnovejših Wahrmundovih ugotovitvah, da Katoliška cerkev v Avstriji izkazuje manjše premoženje od dejanskega, ki je od druge polovice 19. stoletja silno naraslo. K temu je pripisal, da Kristus ni učil kopičenja bogastva. »Ampak to stoji le v evangeliju.« (*Gorenjec*, št. 12, 26. 3. 1910, str. 6).

⁷⁵ Marko Zajc, Janez Polajnar, *Naši in vaši: iz zgodovine slovenskega časopisnega diskurza v 19. in začetku 20. stoletja*, Ljubljana 2012, str. 27–29.

držav samih in to je naša tolažba v teh velikonočnih dneh in nam daje moč in pogum za prihodnost.»⁷⁶

V letih 1916–1917 je *Slovenski narod* ob veliki noči objavil literarne prispevke. V njih je spomnil na padle slovenske vojake in v njihovi žrtvi videl napoved slovenskega narodnega vstajenja.⁷⁷ Pred iztekom avstrijske dobe leta 1918 je bilo pomenljivo njegovo velikonočno sporočilo, ki je govorilo o veliki usodi, ki čaka Slovence, in odpiranju vrat v novo življenje, lepše in veličastnejše, kot so si upali sanjati naši dedje in očetje. *Slovenski narod* je tedaj poudaril načelo samoodločbe kot edino rešilno pot k narodni svobodi.⁷⁸

6 ZAKLJUČEK

V avstrijski dobi so na liberalni strani tudi po razcepu v slovenski politiki na politično katoliško in liberalno stran praznik Kristusovega vstajenja redno obeleževali. To vlogo je imelo vodilno liberalno politično glasilo na Slovenskem *Slovenski narod*, ob njem pa so se veliki noči posvetili tudi v drugih liberalni glasilih. Verski vidik velike noči za liberalce ni bil vprašljiv. Kot katoličani so največji krščanski praznik ne le spoštovali, pač pa tudi doživljali kot najgloblji duhovni dogodek in najsvetejše versko čustvo. Ob vstajenjskem Kristusu jih je spremljala tudi želja po vstajenju slovenskega naroda. Ideološkemu boju in politiki pa se tudi ob veliki noči – tako kot tudi ne na katoliški strani – niso izognili. Očitali so ji, da se vere poslužuje v politične namene in si skozi delovanje Katoliške cerkve in duhovščine prizadeva za posvetno oblast in družbeno mišljenje, usmerjeno po njenih ideoloških ter političnih pogledih. V slovenski politiki so v velikonočnem času vztrajali pri obstoječem kulturnem boju, a pri tem so tudi liberalci sledili verskemu in bivanjskemu pomenu velike noči. Svoje doživljanje vere in razumevanje politike so na liberalni strani poudarjali v različnih stopnjah političnega življenja Slovencev v dobi moderne. Na vprašanja, ki so se ob tem porajala, so se odzivali skladno s svojimi vrednostnimi vodili, v katerih so utemeljevali svojo ideološko držo ter politično ravnanje.

VIRI IN LITERATURA

Tiskani viri

Poročilo pripravljalnega odbora o I. slovenskem katoliškem shodu kateri se je vršil 1892. leta v Ljubljani, Pripravljalni odbor, Ljubljana 1893.

Sveto pismo Stare in Nove zaveze: slovenski standardni prevod – 2., pregledana izdaja, Svetopisemska družba Slovenije, Ljubljana, 1997.

⁷⁶ *Slovenski narod*, št. 75, 3. 4. 1915, str. 1.

⁷⁷ *Slovenski narod*, št. 93, 22. 4. 1916, str. 1; št. 81, 7. 4. 1917, str. 1.

⁷⁸ *Slovenski narod*, št. 73, 30. 3. 1918, str. 1.

Časopisi in listi

Dan, 1912–1914.
Domovina, 1908.
Gorenjec, 1900–1914.
Gorica, 1907; 1910.
Innsbrucker Nachrichten, 1902.
Jutro, 1910–1912.
Mir, 1894; 1902; 1911; 1912.
Naprej, 1918.
Narodni dnevnik, 1909; 1910.
Narodni list, 1911–1914.
Notranjec, 1905–1909.
Rdeči prapor, 1908.
Rodoljub, 1892; 1893; 1896; 1897.
Slovenec, 1890; 1896; 1907; 1915.
Slovenski Dom, 1910–1914.
Slovenski gospodar, 1910; 1911.
Slovenski narod, 1890–1918.
Soča, 1902; 1903; 1912.
Zarja, 1912; 1913.

Literatura

- Bergant, Zvonko, *Kranjska med dvema Ivanoma: idejno-politično soočenje slovenskega političnega katolicizma in liberalizma na prehodu iz 19. v 20. stoletje*, Inštitut za globalne politične študije, Ljubljana 2004.
- Bergant, Zvonko, *Slovenski klasični liberalizem: idejno-politični značaj slovenskega liberalizma v letih 1891–1921*, Nova revija, Ljubljana 2000.
- Goropevšek, Branko, *Štajerski Slovenci, kaj hočemo!: slovenska politika na Štajerskem v letih 1906–1914*, Zgodovinsko društvo, Celje 2005.
- Granda, Stane, I. in II. slovenski katoliški shod. V: *Missiev simpozij v Rimu* (ur. Edo Škulj), Mohorjeva družba, Celje 1988, str. 95–109.
- Melik, Vasilij, *Volitve na Slovenskem 1861–1918*, Slovenska matica, Ljubljana 1965.
- Missiev simpozij v Rimu* (ur. Edo Škulj), Mohorjeva družba, Celje 1988.
- Perovšek, Jurij, Liberalni pogled na ideološko in politično razhajanje s katoliško stranjo od ustanovitve Katoliškega političnega društva leta 1890 do ustanovitve Slovenskega društva leta 1891 v Ljubljani. V: *Prispevki za novejšo zgodovino* 63 (2023), št. 3, str. 93–116.
- Perovšek, Jurij, Pogledi slovenskega liberalizma na poslanstvo in delo knezoškofa Antona Bonaventure Jegliča. V: *Jegličev simpozij v Rimu* (ur. Edo Škulj), Mohorjeva družba, Celje 1991, str. 357–385.
- Pleterski, Janko, *Dr. Ivan Šušteršič 1863–1925: pot prvaka slovenskega političnega katolicizma*, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Založba ZRC, Ljubljana 1998.
- Pleterski, Janko, Knjiga opomb k peti knjigi Ivana Prijatelja *Slovenska politika 1879–1895*, kot Kermavnerjeva lastna monografija. V: *Življenje in delo dr. Dušana Kermavnerja (1903–1975): med politiko in zgodovino* (ur. Aleksander Žižek in Jurij Perovšek),

- Slovenska akademija znanosti in umetnosti; Zveza zgodovinskih društev Slovenije, Ljubljana 2005, str. 151–158.
- Rahten, Andrej, *Ivan Šusteršič: der ungekrönte Herzog von Krain: die slowenische katolische Bewegung zwischen trialistischem Reformkonzept und jugoslawischer Staatsidee*, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien 2012.
- Rahten, Andrej, *Jugoslovanska velika noč: slovenski pogledi na balkanski vojni (1912–1913) in jugoslovansko vprašanje*, GV založba, Ljubljana 2012.
- Rahten, Andrej, *Pozabljeni slovenski premier: politična biografija dr. Janka Brejca (1869–1934)*, Mohorjeva družba, Celovec – Ljubljana – Dunaj 2002.
- Rahten, Andrej, *Slovenska ljudska stranka v dunajskem parlamentu: slovenska parlamentarna politika v habsburški monarhiji 1897–1914*, Cenesa, Založba Panevropa, Celje 2001.
- Zajc, Marko, Polajnar, Janez, *Naši in vaši: iz zgodovine slovenskega časopisnega diskurza v 19. in začetku 20. stoletja*, Mirovni inštitut, Ljubljana 2012.

POVZETEK

Liberalni Slovenci so bili, kljub napadom na Katoliško cerkev, duhovščino in katoliško vero, z dogmatično-zakramentalnega vidika v zasebnem življenju lojalni katoličani. Različno pa je bilo njihovo razumevanje določenih razsežnosti krščanstva, točneje katolištva, kot religije. Glede vloge katoliške vere in Cerkve v posameznikovem javnem oziroma družbenem življenju so odklanjali politično razsežnost njegovega verskega prepričanja. Svoje versko čustvo so nedvoumno izražali ob največjem krščanskem prazniku – veliki noči.

V času od političnega razhoda v slovenskem narodnem gibanju na stran političnega katolicizma in liberalizma leta 1890 do konca avstrijske dobe leta 1918 so se na liberalni strani posebej zadržali ob vsakoletnem praznovanju velike noči. Tako kot na katoliški so njeno obeležje večkrat povezali tudi s pozdravom nastopa pomladi, hkrati pa poudarili »vstajenje največjega in najplemenitejšega bitja, ki je hodilo kdaj po tej zemlji«. Opozarjali so na Kristusovo življenje, učenje in trpljenje, veličastnost njegove osebnosti in Kristusov svetovnozgodovinski pomen. V dnevu Gospodovega vstajenja so videli dan zmage tistih idej, ki so najtrdnjše jamstvo zemeljski sreči narodov in vsega človeštva. Liberalni tisk je poročal tudi o svetih opravilih velikega tedna in velikonočnih procesijah, bralcem, prijateljem in tudi nasprotnikom pa želel vesele velikonočne praznike.

S praznovanjem velike noči so liberalci (ter katoliška in socialnodemokratska stran) povezovali tudi željo po narodnem vstajenju – slovenski narodni, politični, gospodarski, kulturni in socialni emancipaciji. Videli so tudi priložnost, da izrazijo svoje siceršnje idejno politične poglede. Katoliški strani so očitali, da se vere poslužuje v politične namene in si skozi delovanje Katoliške cerkve in duhovščine prizadeva za posvetno oblast in družbeno mišljenje, usmerjeno po njenih ideoloških ter političnih pogledih. Ob tem, ko so sledili verskemu in

bivanjskemu pomenu velike noči, so vztrajali pri obstoječem kulturnem boju. Pred iztekom avstrijske dobe leta 1918 je bilo pomenljivo velikonočno sporočilo Slovenskega naroda, ki je govorilo o veliki usodi, ki čaka Slovence, in odpiranju vrat v novo življenje, lepše in veličastnejše, kot so si upali sanjati naši dedje in očetje. Slovenski narod je tedaj poudaril načelo samoodločbe kot edino rešilno pot k narodni svobodi.

Ključne besede: *liberalci, velika noč, veličastnost Kristusove osebnosti, avstrijska doba, narodno vstajenje, kulturni boj*

Summary

EASTER THOUGHTS OF THE LIBERALS FROM THE DIVISION IN SLOVENIAN POLITICS OF 1890 UNTIL THE END OF THE AUSTRIAN PERIOD IN 1918

Despite the attacks on the Catholic church, clergy, and Catholic faith, liberal Slovenians were, from the dogmatically sacramental aspect, loyal Catholics in private life. What differed was their understanding of certain dimensions of Christianity, more precisely of Catholicism, as a religion. Regarding the role of the Catholic faith and the Church in one's public or social life, they rejected the political dimension of its religious belief. However, they unambiguously expressed their religious feeling upon the biggest Christian holiday – Easter.

In the time of the political division in the Slovenian national movement into political Catholicism and liberalism in 1890 and until the end of the Austrian period in 1918, the liberals put much emphasis on the annual celebration of Easter. Like the Catholic side, they frequently connected its celebration with the salutation to the arrival of spring, while at the same time highlighting »*the resurrection of the greatest and most noble being that ever walked this earth*«. They drew attention to Christ's life, teaching, and suffering, the majesty of his personality, and Christ's global historical significance. On the day of the Lord's resurrection, they envisioned the day of victory of those ideas which are the most solid guarantee of the earthly happiness of nations and all of humanity. The liberal press also reported on Holy Week activities and Easter processions, while wishing their readers, friends, and also opponents a happy Easter.

The liberals (and the Catholics and social democrats) also connected the celebration of Easter with the desire for national uprising – Slovenian national, political, economic, cultural, and social emancipation. They also saw an opportunity to express their general idealistically political views. They reproached the Catholic side for exploiting the faith for political purposes, striving for temporal power through the operation of the Catholic church and clergy, and directing

social thought according to their ideological and political views. While following the religious and existential meaning of Easter they persisted in the ongoing cultural struggle. Prior to the end of the Austrian period in 1918, the newspaper Slovenski narod published an illustrative Easter message discussing the great destiny awaiting Slovenians and the opening of the doors to a new life, a better and greater one than our grandfathers and fathers dared to dream of. The Slovenski narod then emphasised the principle of self-determination as the only redemptive path towards national freedom.

Keywords: *Liberals, Easter, majesty of Christ's personality, Austrian period, national resurrection, cultural struggle*